Pârvu Boerescu

ETIMOLOGII: **ŞPAGĂ[1], ŞPERŢ**

I. ŞPAGĂ[1]
Din alb. *shpagë*

Cuvânt la modă în presa românească din ultimii ani, *şpaga* desemnează, în limbajul colocvial, fapta ilicită constând din a pretinde sau a da cuiva o recompensă (bani etc.) în schimbul unui serviciu necinstit şi ilegal. Foarte frecventa utilizare a *şpăgii*, în locul *mitei*, termenul tradiţional prin care sunt calificate juridic faptele de acest gen în *Codul penal*[1], a atras în mod firesc atenţia lingviştilor români din trecut şi de astăzi, care s-au ocupat cu predilecţie de studierea evoluţiei limbii române contemporane: Iorgu Iordan, Al. Graur, Rodica Zafiu.

Ultima contribuţie, recent apărută: *101 cuvinte argotice*, de Rodica Zafiu (Humanitas, 2010), cuprinde un capitol consistent (**92**, p. 309–311) dedicat termenului *şpagă*, ceea ce ne permite să nu mai intrăm în detalii privind câmpul lexical al „mitei" şi „mituirii", care mai cuprinde, alături de *şpagă*, sinonimul încă actual *şperţ*, arhaismele *mâzdă, ruşfet*, pseudosinonimele *bacşiş, ciubuc, plocon,* ori sinonimele ocazionale, eufemistice, *cadou, ciupeală, dar, dijmă, filodormă, peşcheş, procent, unsoare, vamă* etc.

În ciuda eforturilor făcute până în prezent, etimologia cuvântului ***şpagă***[1] „mită" a rămas nerezolvată în mod satisfăcător, spre deosebire de situaţia omonimului acestuia, ***şpagă***[2], varianta moldovenească a cuvântului ***spangă*** „spadă, sabie, tesac, baionetă", a cărui etimologie nu pune probleme deosebit de complicate. În *Letopiseţele Moldovei* (la I. Neculce şi N. Muste), ***spagă*** şi ***şpagă***[2] provin neîndoielnic din rus. ***шпага*** [***špaga***] „spadă"[2].

[1] Luarea de mită: „Fapta funcţionarului care, direct sau indirect, pretinde ori primeşte bani sau alte foloase care nu i se cuvin ori acceptă promisiunea unor astfel de foloase sau nu o respinge, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini ori a întârzia îndeplinirea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri" (Art. 254 din *Codul penal* – Titlul VI. *Infracţiuni care aduc atingere unor activităţi de interes public sau altor activităţi reglementate de lege.* Cap. 1. *Infracţiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul*). Darea de mită: „Promisiunea, oferirea sau darea de bani ori alte foloase, în modurile şi scopurile arătate în art. 254" (Art. 255 din *Codul penal*).

[2] Cf. Tiktin, DRG, p. 1465; Candrea, CADE, p. 1257, 1180; Scriban, DLR, p. 1286, 1225; vezi şi Papahagi, DDA, p. 1010.

În DLR s.n., t. X/4, p. 1276, la etimologia cuvântului *spangă/şpagă*, apare mai întâi pol. *szpaga*, urmat de rus. *шпага*. Echivalentul cuvântului românesc fiind pol. *szpa**d**a*, varianta poloneză rară *szpa**g**a*, menţionată de M. Vasmer [Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* (онлайн версия), s.v. *шпага*] ca etimon secund al cuvântului rusesc, cu greu ar putea fi acceptată ca

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

Atestat târziu, în anul 1928, în romanul *Întunecare* de Cezar Petrescu, cuvântul *şpagă*(1) a fost discutat pentru prima oară în articolul *Din limbajul m a h a l a l e l o r* [*s.n., P.B.*], de Valentin Gr. Chelaru (BPh., vol. IV, 1937, p. 128). După o sugestie a profesorului său, Iorgu Iordan, autorul l-a considerat, din punct de vedere etimologic, ca fiind acelaşi cu omonimul *şpagă*(2) „spadă” (armă formată dintr-o lamă de oțel dreaptă şi ascuțită la vârf, cu două sau mai multe muchii tăioase, prevăzută cu o gardă şi un mâner).

Neobişnuita şi puțin probabila evoluție a sensului, de la o „armă albă” la „țepuşa de control” a vameşilor şi apoi la „mita” destinată aceloraşi vameşi, a fost explicată de Iorgu Iordan, în *Stilistica limbii române*, 1944, p. 372, astfel: «*Şpagă* „bacşiş, mită, câştig ilicit” (mai ales despre f u n c ț i o n a r i [*s.n., P.B.*]). Foarte răspândit, o bucată de vreme, după războiul Unirii. [...] Eu însumi am considerat pe *şpagă* identic cu *şpa(n)gă* „sabie, suliță”, gândindu-mă la faptul că controlul mărfurilor venite din străinătate se făcea cu ajutorul unui fel de suliță, pe care funcționarul vamal o vâra în balot, spre a vedea astfel ce conține: de aici s-a ajuns, printr-o metonimie uşor explicabilă, la denumirea cu acelaşi cuvânt a bacşişului pe care negustorii îl ofereau vameşilor, pentru ca aceştia să renunțe la control.»

Acestui punct de vedere i s-a raliat şi Al. Graur (*Alte etimologii româneşti*, 1975, p. 80): «Cred că cea mai convingătoare este explicația dată de Chelaru [*şpaga*, adică „țepuşa” pe care agenții vamali o înfigeau în saci ca să se convingă că nu se strecoară mărfuri de contrabandă]: oare germ. *bestechen* „a mitui” nu e derivat de la *stechen* „a împunge”?» Apoi, fără teamă de a se contrazice, Al. Graur îşi exprimă propria opinie: «S-ar putea însă pune întrebarea dacă nu cumva s-a amestecat în vreun fel it. *pagare* „a plăti”.» Sugestia privind posibila sursă italiană a etimologiei cuvântului *şpagă* este deosebit de prețioasă, chiar dacă autorul ei nu a găsit în acel moment răspunsul potrivit.

A. Scriban (SDLR, 1939, p. 1286) dă însă cuvântului *şpagă* (2) „mită, şperț” o altă etimologie slavă: «rus., sârb. *špag* „buzunar”», cu trimitere la cuvântul românesc înrudit *ciupag*. Se poate deduce că evoluția sensului ar fi fost motivată de cunoscutul gest al mituirii – introducerea unei sume de bani în buzunarul celui care cere mită sau se lasă mituit.

Iorgu Iordan (*lucr. cit.*, p. 372, nota 3) făcea însă o observație importantă: în limba rusă nu există decât arhaismul ieşit din uz *čpagъ*, în câteva vechi texte religioase din Nordul Rusiei (sec. XIII–XVI), glosat în dicționarele actuale prin *karman* „buzunar”, *mošná* „pungă, chimir”, *sumka* „geantă, pungă” sau *mešok* „sac de drum, de merinde”[3]. Pretinsele forme rus. *špag* sau *špaga*, cu sensul de

etimon direct al cuvântului românesc. În *Słownik języka polskiego*, t. VI (1915), p. 650, alături de forma literară pol. *szpada* figurează doar arhaismele *daga, dega, dah*. Ucr. *шпага* pare să fie un împrumut mai recent din limba rusă, deoarece nu a fost înregistrat de B. D. Grincenko, în anul 1909, în marele său *Dicționar al limbii ucrainene* (*Словарь украинскаго языка*, T. IV, Р-Я), p. 508.

[3] Vezi: Max Vasmer, *Dicționarul etimologic al limbii ruse* (versiunea *online*), O. N. Trubaciov, *Dicționarul etimologic al limbilor slave*, v. 4 (1977), p. 146 etc.

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

„buzunar”, pur şi simplu nu au existat niciodată! Oricine poate constata că v. rus. *čpag* a dispărut din dicţionarele limbii ruse literare moderne. De asemenea, *čpag* sau *špag* „buzunar” nu este înregistrat nici de dicţionarele limbii ucrainene!

Cuvântul românesc *ciupag*, presupusul dublet etimologic mai vechi al *şpăgii* în opinia lui A. Scriban, a preluat doar sensul „pectorale” al etimonului său v. sl. **чьпагъ**[4] [*čĭpagŭ*] „Brustharnish”, „pectorale, saccus, sacculus”, anume „parte a iei de la brâu în sus” sau „parte a rochiei care îmbracă pieptul şi spatele” etc. (DA, I/II/7, 1931, p. 511), în timp ce srb. şi cr. *špag* (cu varianta rară *čpag*) s-a specializat ca sinonim r e g i o n a l al cuvântului uzual srb. *džep* „buzunar” (< tc.).

Petar Skok (ERHSJ, III, p. 408) arată că aria de răspândire a cuvântului sârbo-croat *špag*[2] „buzunar” se reduce numai la regiunea de sud a Croaţiei (coasta Dalmaţiei) şi la teritoriul Republicii Muntenegru, neexistând, în consecinţă, aproape n i c i o şansă ca românii să-l fi putut împrumuta direct din limba sârbă.

Soluţiile etimologice subsecvente sunt şi mai puţin convingătoare. Al. Ciorănescu (CDER, nr. 8034) credea că «ar putea fi o confuzie între *spa(n)gă* „spadă” şi *spenge*, variantă a lui *spenţă*» „suprataxă după plata impozitelor” (cf. CDER, nr. 8062), respectiv a lui *spinţă* (cf. DLR, t. X/4, p. 1373) sau *spinge* „impozit funciar special, încasat de visteria Imperiului Otoman de la supuşii creştini” (E. Suciu, ITLR, II, 2010, p. 678).

În DEX, 1975 şi urm., pentru *şpagă*[1] se propune comparaţia cu un cuvânt inexistent în limba rusă: „cf. rus. s p a g” [sic!]. În DLR, t. XI/1, 1978, p. 174 se face trimitere la rus. *шпаг* şi la scr. *špag* „buzunar”, în ciuda faptului că rus. *шпаг* „buzunar” nu este atestat nicăieri în această formă. În MDA, IV, 2003, p. 786 se încearcă o soluţie de compromis: «cf. rus. *шпага* „sabie”, srb. *špag* „buzunar”», la care precizăm că rus. *шпага* [*špaga*] se traduce, de fapt, prin „spadă”, iar r. *sabie*, prin rus. *сабля* [*sablja*] şi ucr. *шабля* [*šablja*]. În DEXI, 2007, p. 1963, trimiterea se face la rus. *шпага* şi srb. *špag* „buzunar”, omiţându-se faptul că rus. *шпага* înseamnă „spadă” şi nu „buzunar”.

Având ca punct de plecare excelenta intuiţie a lui Al. Graur: «nu cumva s-a amestecat în vreun fel it. *pagare* „a plăti”?» (v. supra), am încercat să explicăm etimologia cuvântului *şpagă*[1] (în LR, LIX, 2010, nr. 2, p. 195), astfel: «Din it. *paga* „plată”, devenit termen de argou, prin apropiere fonetică de (cf.) rus. *шпага* „sabie”, cf. srb. (reg.) *špag* „buzunar”.»

Din cele spuse anterior, rămânem cu convingerea fermă că singurul etimon î n d e p ă r t a t al cuvântului nostru *şpagă* este it. *paga* „plată, salariu, leafă; (mai ales) soldă; răsplată, recompensă”.

Intermediarul nebănuit până acum, prin care cuvântul italian a ajuns până la noi, este însă alb. (înv.) *shpagë* „despăgubire/ amendă, răsplată; (fig.) răzbunare”, cf. alb. *shpagim* „idem” şi *shpagúaj* (înv.) „a despăgubi” etc., acesta fiind etimonul d i r e c t al termenului argotic românesc *şpagă*.

[4] În MDA, I, 2001, p. 552 şi în DEXI, 2007, p. 369, v. sl. **чьпагъ** este scris nejustificat **чипагъ**. Forma **чипагъ** aparţine limbii slavone bisericeşti ruse, cf. O. N. Trubaciov, *lucr. cit.*, 4, p. 146, s.v. * *čьpagъ*.

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

Alb. *shpagë*, la rândul lui, este derivat cu prefixul *sh-* din alb. *pagë* „salariu, leafă, soldă", cuvânt împrumutat din italiană (cf. Orel, AED, p. 427), împreună cu verbul *pagúaj* „a plăti o cumpărătură, a plăti salariul, a răsplăti, a achita/rambursa datoria; a-şi plăti greşelile, a ispăşi; (fig.) a se răzbuna, a (răs)plăti răul făcut" (Topciu–Melonashi, p. 1026, 734, 735).

Împrumutul în limba română a fost făcut prin vorbitorii de limbă albaneză stabiliți în Principatele Române, cunoscuți în special sub numele de *arnăuți* (< tc. *arnavut* „albanez").

Pe lângă domnitorii de origine albaneză *Vasile Lupu* (1634–1653) şi *Gheorghe Ghica* (1658–1659), Dimitrie Cantemir menționează, între minoritățile țării, pe locuitorii *albanezi* „care trăiesc liber" în Moldova, dintre care „unii se ocupă cu negoțul, iar alții slujesc la oaste domnului cu leafă". Aceştia din urmă erau amintiți printre *seimeni*: „Iar seimeni în limba turcă se numesc acei oşteni care sunt angajați pe leafă bună dintre sârbi, bulgari, albanezi şi greci pentru paza personală a domnului" (*Descriptio Moldaviae*, ed. 1973, p. 143, 297, 219).

În *Istoria Bucureştilor* de G. I. Ionnescu-Gion găsim următoarele mărturii despre *arnăuți*: „Războiul izbucnise între Poartă şi Împăratul de la Viena... Nemții vin la 14 noiembrie 1718, la Bucureşti... Domnul [Nicolae Mavrocordat] este arestat, turcii, arnăuții şi tătarii, paznici ai curții domneşti, sunt fugăriți. Oraşul se risipeşte..." (p. 78). Pe la 1750, *târgurile* Bucureştilor „mişună şi foiesc de oameni: țărani, negustori români şi greci, apoi venetici, ovrei, arnăuți, turci, nemți, unguri, sârbi, bulgari" (p. 80). „La 1769, la începerea războiului ruso-turc, Pârvu Cantacuzino Măgureanul intră cu 400 de români şi albanezi în Bucureşti şi bate pe turcii care păzeau curtea domnească" (p. 484). În anul 1788, domnitorul Nicolae Mavrogheni a chemat la oaste soldați lefegii din sudul Dunării: „O mulțime de turci, albanezi, greci, bulgari şi sârbi zburară spre Dunăre şi se abătură ca lăcustele asupra Bucureştilor" (p. 599). În sfârşit, biserica Olteni din Bucureşti „a ars şi s-a dărâmat la 17 august 1821, când arnăuții lui Bimbaşa Sava, închişi în biserică, se bătură cu turcii" (p. 209). Atitudinea pro-eteristă a arnăuților în evenimentele anului 1821 a avut drept urmare dispariția trupelor de arnăuți aflate în slujba domnitorilor fanarioți, creându-se astfel condițiile pentru renaşterea armatei naționale româneşti.

În Scrisoarea a VI-a, *Din timpul Zaverii* (ed. 1887, p. 98), Ion Ghica arată că „sub denumirea de *arnăut* se înțelegea orice sârb, arvat, arnăut, bosniac, muntenegrean, bulgar sau grec, dacă se lega cu un brâu roşu sau cu un tarabolus, cealma la cap, fustanelă sau poturi, mintean şi iminei roşii. Îşi trântea la brâu un sileaf cu un iatagan şi două pistoale, şi intra în serviciul curții domneşti, al hătmăniei, spătăriei sau agiei, sau se suia cu ciubucul în mână dindărătul caleştii vreunui boier".

După anul 1821, *arnăuții* au continuat să aibă rolul de agenți de pază sau de servitori înarmați ai marilor boieri, până târziu, mult după Unirea Principatelor. Se povesteşte că la porțile Palatului Suțu, actualul Muzeu al Municipiului Bucureşti,

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

până către anul 1920 puteau fi întâlniți albanezi înarmați cu pistoale şi săbii, iar „ultimul arnăut” din Bucureşti se pare că a fost albanezul Refet Kadriu, paznicul până după anul 1945 al Palatului Mogoşoaia, din proprietatea familiei Bibescu (cf. A. Majuru, *Bucureştiul albanez*, p. 62).

În toată perioada fanariotă, „arnăuții” constituiți în corpuri militare aveau nu numai atribuțiile gărzii domneşti, dar şi pe cele ale jandarmeriei (sub numele de *poteraşi*), precum şi pe cele ale poliției (*agiei*). Acest fapt este deosebit de important pentru cercetarea noastră, deoarece, timp de mai mult de un secol, *arnăuții* au reprezentat în ochii populației sărace brațul înarmat al a u t o r i t ă ț i i s t a t u l u i – o componentă importantă a administrației Țărilor Române.

Astăzi nu mai poate fi evaluat cu precizie numărul albanezilor nativi care au servit în trupele de arnăuți. Se poate presupune, însă, că numărul lor era destul de important, ținând seama de marele prestigiu militar de care se bucurau albanezii în Imperiul Otoman şi de faptul că jurământul lor de credință, *„besa”*, era respectat cu strictețe. Costumul popular al muntenilor albanezi, cu iatagan şi pistoale, a stat la baza „uniformei” arnăuților, cea descrisă de Ion Ghica şi păstrată iconografic în câteva picturi sau fotografii de epocă (cf. Ionnescu-Gion, *lucr. cit.*, p. 524, Amedeo Preziosi, *„Arnăut”*, acuarelă din anul 1866, *„Arnăuți”* – fotografie de Carol Popp de Szathmári, *ap.* Majuru, *op. cit.* etc.).

Din punct de vedere lingvistic, s-au păstrat de la *arnăuți*: numele de familie *Arnăutu*, *Arnăuțoiu*, numele Mânăstirii *Arnota*, *„arnăuții”* – flăcăii nuntaşi îmbrăcați arnăuțeşte ca însoțitori ai mirilor, în Moldova, *„arnăuții”* – dansatori populari, *„arnăuțeasca”* – un dans popular din Muntenia, varietatea de *grâu „arnăut”* etc., iar de la „arnăuții” a l b a n o f o n i – cuvântul curat albanez ***şpagă***, aparținând jargonului instituțiilor „arnăuțeşti”, un termen specializat, al cărui înțeles inițial putea fi acela de „**despăgubire**” cerută sau „**amendă**” aplicată de *arnăuții agiei* ca pedeapsă pentru delictele minore comise de orăşeni, ori acela de „**soldă**” sau „**răsplată**” primită de *arnăuți* pentru serviciile prestate. Expresia *a lua şpagă*, înainte de a se deprecia semantic, avea înțelesul probabil de „a încasa despăgubirile sau amenzile” cuvenite Agiei, iar după dispariția acestei instituții, acela de „a primi răsplata” pentru serviciile făcute de arnăuți celor care îi angajau ca agenți de pază.

Intrarea cuvântului *şpagă* în „limbajul mahalalelor” s-a petrecut, probabil, spre sfârşitul epocii fanariote, în secolul al XIX-lea. Anterior, fusese utilizat mai frecvent, mai ales la nivel oficial, sinonimul de origine turcă *geremea* sau *gerimea* „amendă, penalitate, despăgubire, plată”, bine atestat în textele din secolul al XVIII-lea (cf. DA, II/I/4, p. 249; Suciu, ITLR, II, p. 350), în prezent ieşit din uz. Ne putem întreba, pe bună dreptate, dacă *geremeaua* nu a dobândit în mod similar, înaintea *şpăgii*, în acelaşi „limbaj al mahalalelor”, sensurile de *bacşiş* sau de *mită*, care nu sunt atestate în DA. Răspunsul afirmativ ne este dat de I. L. Caragiale, care a socotit că unui personaj a cărui meserie era aceea de „frizer” şi de „subchirurg” i se potrivea cel mai bine porecla *„gerimea”* (*Nae Girimea*, din comedia *D'ale*

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

carnavalului). Ipoteza noastră devine şi mai verosimilă, observând că procedeul este reluat identic în zilele noastre, când mass-media românească îi atribuie unui personaj politic contemporan porecla echivalentă: *„Miki Şpagă”* sau *„Miki Bacşiş”*[5].

Împământenit ca termen de argou, cuvântul *şpagă* a supravieţuit în limbajul expresiv al mahalalelor mărginaşe din oraşele Vechiului Regat până în timpul Primului Război Mondial, când amestecul claselor sociale din tranşee a favorizat răspândirea şi utilizarea sa pe o scară din ce în ce mai largă, inclusiv în limba literară.

II. ŞPERȚ
Din germ. *Sperrzoll*

Cuvântul *şperț* este definit, în DLR, t. XI/1, p. 179, ca „recompensă ilicită dată cuiva sau pretinsă de cineva în schimbul unui serviciu (necinstit şi ilegal)”, sinonim cu *mită* şi cu *şpagă*[1]. În MDA, IV, p. 788, prima atestare a cuvântului *şperț* este considerată a fi cea din *Stilistica limbii române* de I. Iordan (1944, p. 373), deşi în DLR s.n. se face cuvenita trimitere la A. Scriban, al cărui dicționar îl înregistrează pentru prima dată (SDLR, 1939, p. 1286). Din citatele oferite de Iorgu Iordan (*loc. cit.*), cuvântul este întâlnit mai întâi în romanul *Rădăcini* de H. Papadat-Bengescu (vol. II, f.a. [1938], p. 80), în timp ce derivatele sale *a şperțui* şi *şperțărie* sunt atestate încă din anul 1933, iar *şperțar*, în anul 1939. Este posibil ca *şperțul* să fi fost consemnat de presa cotidiană cel puțin cu câțiva ani mai devreme, în timpul „marii crize” din secolul trecut.

Din punct de vedere cronologic, este importantă mărturia adusă de Iorgu Iordan (p. 372): „în ultimii ani [(cca 1933–1944), *şpagă*] a fost înlocuit prin *şperț*, care pare mai expresiv (din cauza scurtimii şi a sunetelor)”. Deoarece *şpagă* este, aşa cum am arătat anterior, un cuvânt de origine albaneză (arnăuțească), împrumutat spre sfârşitul epocii fanariote, este evident că *şperț*, ca înlocuitor al acestuia, trebuie să fi intrat în limbă mai târziu, la o dată pe care vom încerca să o stabilim cât mai precis.

În ceea ce priveşte etimologia, A. Scriban îl considera pe *şperț* un împrumut german, făcut prin intermediul evreilor, dar fără arătarea etimonului (cf. Iordan, *l.cit.*). Unica soluție etimologică dată până în prezent cuvântului *şperț* îi aparține lui Al. Graur (*Etimologii româneşti*, 1963, p. 151): «Pare neîndoios că e acelaşi cuvânt cu bg. *unepų* „passe-partout [şperaclu]”... Înțelesul este uşor de analizat: bacşişul deschide orice uşă... Atât cuvântul românesc cât şi cel bulgăresc ar putea avea la bază un compus german, de t i p u l [*s.n., P.B.*] *Sperrzeug*... „trousseau de crochets [mănunchi de şperacle]”».

Al. Graur se gândise la această etimologie cu cel puțin două decenii mai înainte, întrucât Iorgu Iordan o comenteză în anul 1944 (*lucr. cit.*, p. 379), astfel:

[5] Viorel Dobran, în „Vox Publica”, Realitatea.net, 21 februarie 2010 (*online*); Liliana Năstase, în „Adevărul.ro”, 20 decembrie 2011 (*online*) etc.

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

«A. Graur cunoaşte bg. *šperts* „passe-partou‹t›”, care corespunde şi semantic lui *şperţ* al nostru. Dacă aşa stau lucrurile, trebuie să admitem că cuvântul bulgăresc s-a introdus la noi prin contrabandiştii de pe malul Dunării (frontiera dinspre Bulgaria).»

Confruntarea opiniilor celor doi autori antecitaţi dă naştere unor întrebări cu totul legitime: Cum este posibil ca un cuvânt românesc de origine germană să fi fost împrumutat printr-un intermediar bulgar, ca urmare a unei presupuse mituiri sistematice a vameşilor şi a grănicerilor de la frontiera româno-bulgară? Sau, dacă nu acceptăm ipoteticul intermediar bulgar, cum ar fi posibil ca, pe teren românesc, germ. *Sperrhacken*, etimonul cuvântului *şperaclu*, să fi fost dublat de germ. *Sperrzeug* „mănunchi de şperacle”, şi numai acesta din urmă să-şi fi pierdut complet înţelesul propriu, dobândind de la început sensul figurat de „mită” sau „şpagă”?

Trebuie spus, mai întâi, că Iorgu Iordan nu greşea cu nimic, în principiu, când făcea o legătură între *şperţul* românesc şi *frontierele* României, deoarece fenomenul „mitei”, atât în realitate cât şi din punct de vedere etimologic, îşi are originea în *vămi*, în punctele de frontieră unde se plătesc *taxele vamale* (cf. v. r. *mitar(iu)* „vameş”, v. r. *mitarniță* „vamă, punct vamal”). În limbile învecinate, de exemplu în ucraineană şi în bulgară, *мито* [*mito*] şi-a păstrat fără conotaţii peiorative sensul etimologic de „taxă vamală”, în timp ce srb. *mito*, înlocuit de srb. *carina* „taxă vamală”, a evoluat semantic ca în limba română, devenind „mită”.

Apoi, Al. Graur are perfectă dreptate când susţine că germ. *Sperrzeug* „mănunchi sau trusă de şperacle” este etimonul cuvântului bulgar *шперц* [*şperţ*] „şperaclu”. Totuşi, căutând în dicţionarul german-francez *Sachs-Villatte* cuvintele compuse cu *Sperr-* (cf. germ. *sperren* „a închide”) şi fiind foarte bucuros că a descoperit etimologia cuvântului bulgăresc omonim, Al. Graur nu a mai observat prezenţa, cu un rând mai jos, a cuvântului germ. *Sperrzoll*, tradus prin fr. „droit prohibitif”... În limba franceză, substantivul *droit* „drept” (cf. *Droit pénal, Droit civil* etc.) are şi sensul de „taxă”, de exemplu *droits de douane/d'entrée* „taxe vamale”.

Germ. *Sperrzoll* este tradus în dicţionarele curente prin „taxă vamală prohibitivă”, fiind compus din *sperren* „a prohibi” şi *Zoll* „taxă vamală”. Putem afirma cu maximă certitudine că acesta este adevăratul etimon al cuvântului *şperţ*. În privinţa evoluţiei fonetice, rămâne valabilă explicaţia dată de Al. Graur dispariţiei părţii finale a cuvântului german: o tendinţă de scurtare a cuvintelor, prin analogie cu *branţ* (< germ. *Brandsohle*), *sfanţ* < germ. *zwanziger*, *gref* < engl. *grape-fruit* etc. S-ar putea adăuga o ipoteză, cel puţin în privinţa cuvintelor *branţ* şi *şperţ*: reflexul românesc iniţial al cuvintelor germane trebuia să fi fost **bránţol*, **şpérţol* → *branţul*, *şperţul*, de unde s-ar fi refăcut cu uşurinţă formele nearticulate *branţ*, respectiv *şperţ*.

Urmează să mai lămurim când şi de ce a fost împrumutat germ. *Sperrzoll* în limba română. Taxele vamale prohibitive sunt o componentă a politicilor economice protecţioniste ale unui stat suveran, menite să împiedice libera concurenţă între mărfurile de import şi produsele autohtone.

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

În anul 1875, România a fost nevoită să semneze cu Austro-Ungaria o convenție comercială dezavantajoasă sub aspect economic, în urma căreia fabricile şi manufacturile mai puțin rezistente la concurența mărfurilor austro-ungare au trebuit să-şi închidă porțile, mica producție meşteşugărească a României fiind şi ea ruinată. După cucerirea Independenței, guvernul liberal condus de I. C. Brătianu a încercat să remedieze această situație, promovând măsuri de sprijinire a industriei naționale, o politică ce a provocat, «între anii 1886–1891,... un adevărat „război vamal" dezlănțuit de Austro-Ungaria împotriva României, prin interzicerea importului de animale, prin împiedicarea altor mărfuri româneşti de a pătrunde pe piața austro-ungară» etc. (M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Şt. Pascu, *Istoria României. Compendiu*, 1971, p. 294, 306).

Taxele vamale prohibitive (*Sperrzölle*), aplicate de vameşii austro-ungari produselor româneşti, au lăsat probabil o urâtă şi foarte neplăcută amintire în memoria colectivă a comercianților români, obligați să plătească la vamă suprataxe usturătoare, pentru a nu fi nevoiți să se întoarcă din drum şi să rămână cu marfa nevândută. Cu trecerea timpului şi cu fireasca tendință a psihologiei populare de „a face haz de necaz", numele taxei vamale austro-ungare a fost transferat, cu evidentă ironie, „mitei" autohtone. Moda interbelică a utilizării cuvântului *şperț* a fost favorizată de caracterul său exotic-expresiv, consemnat în *Stilistica limbii române* de Iorgu Iordan.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

BPh. = Universitatea din Iaşi, *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide"* Director: Iorgu Iordan, Iaşi, 1934–1948.

Cantemir, D = Dimitrie Cantemir, *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, Traducere de Gh. Guțu... Bucureşti, EA, 1973.

Ciorănescu, DER (CDER) = Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966. (Versiunea românească: *DER. Dicționarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Saeculum I.O., 2001.)

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (A – De, F – Lojniță), Bucureşti, Socec şi Sfetea, (1907)–1913–1949.

DEXI = Eugenia Dima (coordonator ştiințific), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, [Chişinău], Ed. Arc & Gunivas, 2007.

DG–R = Academia Română, Universitatea Bucureşti, Institutul de Lingvistică; M. Isbăşescu, M. Iliescu (coord.), *Dicționar german-român*, EA, 1989.

DLR (s.n.) = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă. Tom I/3–8 (LitereleD – E). Tom III–XIV (Literele K – Z), Bucureşti, EA, 1965–2010.

DU–R = *Dicționar ucrainean-român* [s. red. G. Cocotailo], Bucureşti Editura Didactică şi Pedagogică, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, [1996 (1964)].

Ghica, *Scrisori* = Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Edițiune nouă, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.

Graur, ER = Al. Graur, *Etimologii româneşti*, EA, 1963.

Graur, AER = Al. Graur, *Alte etimologii româneşti*, EA, 1975.

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)

Ionnescu- Gion = G.I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec, 1899.

Iordan, *Stilistica* = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Societatea Română de Linguistică, Seria II, Studii 4, Bucureşti, Institutul de Linguistică română, 1944.

LR = Academia Română, Secția de Filologie şi Literatură, revista „Limba română", Bucureşti, EA, 1952–.

Majuru = Adrian Majuru, *Bucureştiul albanez*, [Bucureşti], Ed. Ararat, 2002.

MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Micul dicționar academic*, 4 vol., Bucureşti, UE, 2001–2003.

Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Bril, Leiden – Boston – Köln, 1998.

Sachs–Villatte = Sachs–Villatte, *Enzyklopädisches französisch-deutsches und deutsch-französisches Wörterbuch,* Hand- und Schul-Ausgabe, I. *Französisch-deutsch,* II. *Deutsch-französisch*, von Prof. Dr. Karl Sachs. Berlin–Schöneberg, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, [1911].

Scriban, DLR = August Scriban, *Dicționaru limbii româneşti*, Inst. de arte grafice „Presa bună", Iaşi, 1939.

SJP (1915) = *Słownik języka polskiego*, ułożony pod redakcją Adama Kryńzskiego i Władisawa Niedźwiedzkiego. Tom VI, Warszawa, 1915.

SJP (1958) = Polska Akademia Nauk, *Słownik Języka Polskiego,* Warszawa, 1958.

Skok, ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV), Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1971–1973.

Suciu, ITLR = Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române.* I. *Studiu monografic.* II, *Dicționarul cuvintelor româneşti de origine turcă*, Bucureşti, EA, 2009, 2010.

SUM = В. О. Винник, Л. А. Юрчук (ред.), *Словник української мови*, Том п'ятий, Київ, Видвництво «Наукова Думка», 1974.

Topciu – Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iaşi], Polirom, 2003.

Trubacev, DELS = Akademiia Nauk SSSR, IRJa. O. N. Trubacev (sub redacția), *Etimologičeskii slovar' slavjanskih jazykov*. *Praslavjanskii leksičeskii fond*. V. 4. Moscova, IN, 1977.

Zafiu, 2010 = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, [Bucureşti], Humanitas, 2010.

ETYMOLOGIES: **ŞPAGĂ[1], ŞPERŢ**

(Abstract)

I. The colloquial word *şpagă* 'bribe' is a loanword from the (obsolete) Alb. *shpagë* 'amends, damage compensation, reward, pay', borrowed at the beginning of the 19th century, through the Albanian mecenaries having served in the Wallachian and Moldavian military police forces.

II. The colloquial synonym *şperţ* 'bribe' is a loanword from Germ. *Sperrzoll* 'prohibitive customs duties', borrowed during the 'customs war' unleashed between 1886 and 1891 by the Austro-Hungarian Empire against Romania.

Cuvinte-cheie: **I.** *Şpagă*[1], alb. *shpagë*, it. *paga*; arnăuți, împrumuturi albaneze în l. română, r. *şpagă*[2], rus. *шпага*. **II.** *Şperţ*, germ. *Sperrzoll*, împrumuturi germane în l. română.

Key words: **I.** R. *şpagă*[1], Alb. *shpagë*, It. *paga*, Albanian mercenaries, Albanian loanwords in Romanian; R. *şpagă*[2], Rus. *шпага*. **II.** R. *sperţ*, Germ. *Sperrzoll*, German loanwords in Romanian.

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10, ap. 40
pczboerescu@yahoo.com

BDD-A440 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:38 UTC)